

σοφία τοῦ Σωκράτους. Τὸ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Σωκράτους αἰωρούμενον δὲν εἶνε τίποτε ὀλιγώτερον ἢ αὐτὸς οὗτος ὁ ὑπερβατικὸς χαρακτήρ τοῦ ἀγαθοῦ. Τὸ ἀγαθὸν εἶνε μόνον Ἰδέα ἢ ὁποῖα ὑπὸ οὐδενὸς ἀντικειμένου τῆς πείρας πραγματοποιεῖται. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀρετή, καθὼ ἀναντιρρήτως γνῶσις, δὲν εἶνε «διδακτὴ» τούτεστι μεταδόσιμος ὡς δεδομένον ἀντικείμενον. Βλέπομεν ὅτι ἤδη ἐνταῦθα προπαρασκευάζεται ἡ ἀντίθεσις Ἰδέας καὶ πείρας.

Οὕτω ὁ διάλογος καταλήγει πανταχοῦ εἰς προβλήματα. Αἱ ὑπὸ τοῦ Σωκράτους ὑποστηριζόμεναι γνῶμαι νικῶσι τὰς ὑπὸ τῶν σοφιστῶν ἀντιθέμενας εἰς αὐτάς, ταυτοχρόνως ὅμως ἐκτυλίσσονται τὸν μέγαν αὐτῶν πλοῦτον εἰς νέας δυσχερείας. Πρὸς τὰς δυσχερείας ταύτας ἀγωνίζονται τὰ ἐπακολουθοῦντα συγγράμματα καὶ ὑπερνικῶσιν αὐτάς τὴν μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης.

3. Μάχης

Ἡ εἰσαγωγή τοῦ συγγράμματος ἐπαναφέρει ἡμῖς εἰς τὸν κύκλον τῶν Ἰδεῶν τοῦ «Πρωταγόρα». Δύο υἱοὶ πεφημισμένων πολιτικῶν ἀνδρῶν τῶν Ἀθηνῶν παρουσιάζονται παραπονούμενοι ὅτι οἱ πατέρες των παρημέλησαν τὴν ἀνατροφήν των (πρβλ. Πρωτ. 319 E), ἐπιθυμοῦσι δὲ νὰ ἐπιανορθώσωσι ἀπέναντι τῶν ἰδίων των υἱῶν τὸ ἀπέναντι αὐτῶν διαπραχθὲν σφάλμα τῶν πατέρων των. Ὁ Σωκράτης, τὸν ὁποῖον συμβουλεύονται, ἐπωφελεῖται τῆς περιστάσεως διὰ νὰ ἀνακινήσῃ ἐκ νέου τὸ αἰώνιον αὐτοῦ ζήτημα περὶ τοῦ εἰδήμονος διὰ τὴν μόρφωσιν τῆς ψυχῆς, καὶ περὶ τῆς σπουδαιότητος τῆς ἀρετῆς ἀγωγῆς. Ὁμολογεῖ, ὡς πάντοτε μέχρι τοῦδε, ὅτι ὁ ἴδιος δὲν εἶνε ἱκανὸς πρὸς τοῦτο, ἀλλὰ μετὰ καιστικῆς εἰρωνείας ἀποκρούει καὶ τοὺς σοφιστὰς καὶ οἰονδήποτε ἄλλον ὁ ὁποῖος ἤθελε παρουσιασθῆναι ὡς εἰδικός. Ἐν τελείᾳ συμφωνίᾳ πρὸς τὸ τέλος τοῦ «Πρωταγόρα» ἐξαρτᾶται, μετὰ τοῦτο, ἡ λύσις τοῦ ζητήματος τῆς διδασχῆς εἰς τὴν ἀρετὴν, ἐκ τοῦ ἠδυνωτέρου τοιούτου: τί εἶνε ἀρετή. Ἐπίσης καὶ τὸ ἕτερον κύριον θέμα τοῦ προηγουμένου διαλόγου, τὸ τοῦ ἐνιαίου τῆς ἀρετῆς, ἀναμφισβήτητος ἐκ νέου. Ἴσως ἡδύνατο τοῦτο νὰ θεωρηθῆναι ὡς λησιμόνηθὲν ἐκ τοῦ ὅτι ἡ συζήτησις, ἢ ὁποῖα κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν ἐπρόκειτο νὰ στρεφῆναι περὶ τὸ διδακτὸν τῆς ἀρετῆς ἐν γένει, περιορίσθη ἤδη μόνον εἰς τὴν ἀνδρείαν ὡς «τμήματος» τῆς ἀρετῆς, ἐπειδὴ ἡ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς ἐν γένει συζήτησις «ὅτι ἦτο τό γε νῦν ἔχον παρὰ πολὺ ἐπίμοχθον ἔργον» τὸ πόρισμα ὅμως τῆς ἐρεῖνης αἴρει ἀπ' ἑαυτοῦ τὸν περιορισμὸν τοῦτον, διότι ἀρκετῶς ἡ παραδεκτὴ γενομένη αὕτη διαρεσις τῆς ἀρετῆς ἀποδεικνύεται ἀστήρικτος. Κατὰ ταῦτα ἀνδρεία εἶνε ἡ γνῶσις ἐκείνου τὸ ὁποῖον ἀνάγκη νὰ φοβῆται τις ἢ νὰ μὴ φοβῆται (τοιούτον ὄρισμὸν ἔδωκε καὶ ὁ «Πρωταγόρας») κατὰ συνέπειαν

τοῦ μέλλοντος ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ (καὶ τοῦτο ὑποδεικνύεται ἤδη ἐν τῷ Πρωτ. 358 D). Ἄλλ' ἡ γνῶσις τοῦ μέλλοντος ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ δὲν εἶνε δυνατόν ν' ἀποχωρισθῇ τῆς γνώσεως τοῦ ἐν γένει ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ ταυτίζεται μᾶλλον πρὸς τὴν ὅλην μίαν καὶ ἀδιαίρετον ἀρετὴν, ἢ δὲ προϋπόθεσις τῆς ἀνδρείας ὡς τμήματος τῆς ἀρετῆς καταπίπτει. Τὸ ἐνιαῖον τῆς ἀρετῆς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς γνώσεως καὶ δὴ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ παραμένει, καὶ οὐ μόνον παραμένει ἀλλὰ καὶ βεβηότερον θεμελιούται ὡς ἐξῆς: ἀφοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ ἡ γνῶσις αὐτοῦ εἶνε ἐν καὶ ἀδιαίρετον καὶ ὄχι ἐκάστοτε διάφορόν τι διὰ τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον, κατ' ἀνάγκην εἶνε τοῦτο καὶ ἡ ἀρετὴ ἢ ὅποια καὶ ἀποκλειστικῶς ἐν τῇ γνώσει ταύτῃ συνίσταται.

Μέχρι τοῦ σημείου τούτου στηρίζεται ὁ «Λάχης» ἐντελῶς ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ «Πρωταγόρα». Ἐπὶ σπουδαίου ὅμως σημείου ἐξικνεῖται πέραν αὐτοῦ, καίτοι κατ' οὐσίαν πρὸς τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν μεταρρυθμίζει μάλιστα ἢ τοῦλάχιστον ἐπεξηγεῖ ὅ,τι ἐκεῖ παρέμεινεν σκοτεινὸν δυνάμενον ἴσως καὶ σπουδαίως νὰ παρεξηγηθῇ. Ἐπὶ τῇ βίσει δηλονότι τῆς προϋποθέσεως ὅτι τελειωτικῶς τὸ ἀγαθὸν δὲν εἶνε ἄλλο τι ἢ ἡ ἡδονή, — προϋποθέσεως ἢ ὅποια δὲν εἶνε σωκρατικὴ ἀλλὰ τὴν ὅποιαν ὁ ἀντίπαλος παραπλανηθεὶς παρεδέχθη ὡς τὴν κρυφὴν, μὴ φανερῶς ὁμολογηθεῖσαν, βᾶσιν τοῦ τρόπου τούτου τοῦ σκέπτεσθαι, — εἶχεν ἐξαχθῆ τὸ συμπέρασμα ὅτι καὶ οὕτω ἀκόμη ἢ ἀρετὴ (ἢ ἀπόδειξις διεξήγετο ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς ἀνδρείας) θὰ ἐταυτίζετο πρὸς γνῶσιν τοῦτέστι: πρὸς τὸν ὀρθόν, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τέχνης τῆς καταμετρήσεως στηριζόμενον, ἐμπειρικὸν ὑπολογισμὸν τῶν ὡς πρὸς τὴν ἡδονὴν ἢ τὴν λύπην συνεπειῶν τῆς πράξεως. Τοῦτο ἀκριβῶς διορθοῦται νῦν: ἡ γνῶσις ἐν τῇ ὅποιᾳ ἐγκρατεῖα ἢ ἀρετὴ δὲν εἶνε ἢ τοῦ ἐπιτυχοῦς προϋπολογισμοῦ τῶν ἐν τῷ χρόνῳ ἐμπειρικῶν συνεπειῶν τῶν πράξεών μας, ἀλλ' εἶνε ἢ γνῶσις τοῦ ἐνός, διὰ πάντας τοὺς αἰῶνας ταυτοῦ, ἀπὸ πάσης χρονολογικῆς μεταβολῆς ἀνεξαρτήτου, ἀμεταβλήτου Ἀγαθοῦ. Βεβαίως ἢ ἐπεξηγήσεις αὕτη, ἢ ὅποια ταυτοχρόνως ἀφορᾷ τὴν ἔννοιαν τῆς γνώσεως ἐν γένει, γίνεται ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ὑπὸ τὸ ὅποῖον καὶ ὁ «Πρωταγόρας», ἐν μέσῳ τῆς συζητήσεως ἐκείνης, ὑποδεικνύει ὅτι ἡ γνῶσις ἀποβλέπει εἰς τὸ ἀμεταβλήτως ἀληθὲς διὰ τὴν προσδῶσιν ἐν αὐτῷ ἡσυχίαν εἰς τὴν ψυχὴν ἀλλὰ ἐκεῖ ἢ συζητήσεις δὲν ἤχθη εἰς τὸ διὰ τῶν ἀνωτέρω κυρίως ἐνδεικνυόμενον πέραν, οὐδὲ ἦτο δυνατόν νὰ ἀχθῆ, διότι ἐσκόπει πρωτίστως νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ ἀντίπαλος ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ προϋποθέσεων, εἶχεν ἄδικον. Ἐν τῷ «Λάχητι» ἐκλείπει ἢ φαινομενικὴ τοῦλάχιστον αὕτη ἀντίφρασις καθόσον ἢ πεποιθήσεις ἐκείνη ἀποτελεῖ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὸν ἐπιδιωκόμενον καὶ τέλος πράγματι ἐπιτευχθέντα θετικὸν σκοπὸν τῆς συζητήσεως. Ὅτι δὲ ὄχι μόνον πράγματι μεταρρυθμίζεται ὁ «Πρωταγόρας» ἀλλὰ καὶ ἐν ἐπαγνώσει γίνεται τοῦτο, ἀποδεικνύει ἐπίσης, ἀνεξαρτήτως τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς τὴν ἀνδρείαν ἀφορώσης γνώμης (Λαχ. 192 D — 193 D. Πρωτ. 349 E — 350 C), καὶ τὸ περιστατικὸν ὅτι τὴν αὐτὴν γενικὴν ἐπανάρθωσιν ἢ

ἐπεξήγησιν εὐρίσκομεν πάλιν, καὶ δὴ ἀκόμη ἐμβρυθέστερον ἀναπτυσσομένην, ἐν τῷ «Χαρμίδῃ» ἀπόδειξις πόσον σπουδαῖον ἐθεώρει ὁ Πλάτων τὸ σημεῖον τοῦτο. Καὶ πολὺ φυσικόν, διότι ἡ ἄποψις αὕτη περιεῖχε μίαν ἀκόμη ἀπαρχὴν τῆς Ἰδέας.

Ἡ σπουδαιότερα διαφορὰ ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν «Πρωταγόραν» εἶνε ἡ ἐξῆς. Ὁ κύριος σκοπὸς ἦτο ἐκεῖ νὰ τεθῶσιν ἀντιμέτωποι ἡ φιλοσοφία τοῦ Σωκράτους καὶ ἡ ἐν τῇ μεθόδῳ τῶν σοφιστῶν προσιοποιοιμένη γνώμη τῆς ἐπαχθῆς, νὰ ἀποδειχθῇ δὲ ἡ ὑπεροχὴ ἐκείνης ἀπέναντι ταύτης· εἶνε ἀληθὲς ὅτι περὶ τὸ τέλος τοῦ διαλόγου ἐγένοντο καταφανεῖς αἱ ἐσωτερικαὶ δυσχερεῖαι αἱ ὁποῖαι ἐπέεζον τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Σωκράτους, ἀλλ' αὗται κυρίως δὲν ἐγένοντο ἀντιεῖμενον συζητήσεως παλὸν δ' ὀλιγώτερον δοριστικῶς ἐτέθησαν ἐκποδῶν. Πρῶτον ὁ «Λάχης» ἀρχίζει ἀμέσως ἀγῶνα ἐναντίον τῶν δυσχερειῶν τούτων—ἄξιον προσοχῆς εἶνε ὅτι ὁ Νικίας παρουσιάζεται ἐντελῶς ὡς ὑπαδὸς τοῦ Σωκράτους, αὐτὸς ὅμως αὐτὸς ὁ Σωκράτης τοῦ ἀποδεικνύει κατόπιν ὅτι ἔχει ἄδικον εἰς σπουδαιότατον σημεῖον—καὶ κάμνει ἐν πρῶτον βῆμα πρὸς ὑπερνίκησιν αὐτῶν. Βεβαίως ὑπερισχῶει ἀκόμη ἡ συνείδησις τῶν δυσχερειῶν καὶ οὕτω ἡ συνομιλία μετὰ τῶν ἀνδρῶν τούτων οἱ ὁποῖοι εἶνε ἐντελῶς «σωκρατικῶς» διατεθειμένοι, ἐξετάζουσιν εὐχαρίστως ἑαυτοὺς καὶ εἰλικρινῶς ἀγαπῶσι τὴν ἀλήθειαν, καταλήγει, ὡς ἐκεῖ ὁ ἀγὼν πρὸς τοὺς ἐπιμόνως «κίλλιον γνωρίζοντες», τοὺς σοφιστάς, εἰς τὴν ὁμολογίαν ἀγνοίας, εἰς τὴν «ἀπορίαν». Λίαν διδακτικὸν εἶνε ἐπίσης νὰ παραβάλλῃ τις πρὸς ταῦτα ἀμέσως τὸν «Χαρμίδῃ» ἐν τῷ ὁποίῳ, ἰσχυροτέραν ἀκόμη ἐμποιεῖ ἐντύπωσιν τὸ γεγονός ὅτι ἡ ἀνώτατη, θεμελιώδης ἀρχὴ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σωκράτους, ἡ ἀρχὴ τοῦ «γνώθι σαυτόν» ἢ τῆς γνώσεως ἐὰν καὶ τί γινώσκει τις, ἐξετάζεται μετὰ μεγάλης ἐλευθερίας καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον μάλιστα αὐτόχρονον καταμαχίζεται καὶ ἐκμηδενίζεται. Φαίνεται ὅτι ὁ Πλάτων δὲν εἶχε διάθεσιν νὰ δεσμεύσῃ ἑαυτὸν διὰ τῶν ἀπλῶς ἀποστηθιζομένων τύπων τῆς σωκρατικῆς φιλοσοφίας, δὲν ἠθέλε νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν Σωκράτην κατὰ τρόπον τόσον ὀλίγον σωκρατικόν, ὡς εἶχον προίξει τοῦτο ἄλλοι. Ἀλλ' ἀκριβῶς διὰ τοῦ τούντεῦθεν ταχέως προϊόντος ἀποχωρισμοῦ ἀπὸ τῶν ξηρῶν τύπων τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σωκράτους κατόρθωσεν ὁ Πλάτων νὰ ἀνικαλύψῃ τὴν βαθυτάτην αὐτῆς οὐσίαν καὶ κατόπιν νὰ βαθύνη αὐτὴν ἀμέτρως.

Ἡ κριτικὴ ἄρα μετάπλασις τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σωκράτους εἶνε ὁ φανερός σκοπὸς τοῦ «Λάχης» ὁ ὁποῖος ἀκόμη καταφανέστερος καθίσταται ἐν τῷ διδύμῳ αὐτοῦ ἀδελφῷ τῷ «Χαρμίδῃ». Καὶ ἦτο τοῦτο ἐπόμενον ἀφοῦ ἄπαξ εἶχε καταστῆ καταφανὲς ἐν τῷ «Πρωταγόρῃ» ἡ ἐσωτερικὴ ἀντίφασις μεταξὺ τῶν δύο θεμελιωδῶν ἀρχῶν τῆς σωκρατικῆς φιλοσοφίας, τοῦτέστιν ἀφ' ἑνὸς μὲν ὅτι δὲν γνωρίζομεν τί εἶνε ἀρετὴ καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν δυνάμεθα νὰ διδάξωμεν αὐτήν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι αὕτη ταυτίζεται πρὸς τὴν γνώσιν τὸ ὁποῖον, τούναντίον,

ἄπαιτεῖ τὸ διδασκτὸν αὐτῆς. Τὴν λύσιν δίδει ὁ «Μένων» ὁ ὁποῖος διὰ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ ὅτι ἡ γνῶσις εἶνε ἀνάμνησις, ἀρχῆς ἢ ὁποῖα μυθικῶς περιβάλλει τὴν θεωρίαν τῶν Ἰδεῶν ἐν τῇ μᾶλλον ἀρχεγόνῳ αὐτῆς μορφῇ, λύει ἅπαξ διὰ παντὸς τὸ πρόβλημα τοῦ διδασκτοῦ καὶ οὕτω θέτει αὐτὸ κατὰ μέρος. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς βεβαία ἢ ἀκόλουθος ἀλληλουχία τῶν συγγραμμάτων: «Ἀπολογία» (σὺν τῷ «Κρίτωνι»), «Πρωταγόρας», «Λάχης», «Χαρμίδης», «Μένων», ταῦτοχρόνως ὅμως δίδεται καὶ ἀσφαλῆς βῆσις διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς ἐποχῆς τῆς συγγραφῆς αὐτῶν, προηποτιθέμενον πάντοτε ὅτι διὰ τὸν «Μένωνα» ἐξακολουθοῦμεν νὰ παραδεχόμεθα τὴν τοῦ ἔτους 395)4.

Καὶ εἰς τὸν «Λάχητα» ἄλλως τε, τὸ μεθοδολογικὸν μέρος εἶνε ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀπασχολεῖ ἰδίως τὴν προσοχὴν μας. Ἀκαταπαύστως ἀναζητεῖται ὁ καθορισμὸς τῆς ἐννοίας. Ἀγανακτεῖ ὁ καλὸς ἡμῶν στρατιώτης Λάχης διότι ἐρωτώμενος τί εἶνε ἀνδρεία νομίζει μὲν ἀσφαλῶς ὅτι τὸ ἐγνωσθῆναι δὲν εἶνε ὅμως καθόλου εἰς θέσιν νὰ ἐκδηλώσῃ αὐτὸ διὰ λέξεων καὶ καὶ εἶπη τί ἀκριβῶς εἶνε αὕτη (194 B)· τοῦτο ἀμέσως μετὰ ταῦτα ἐκφράζεται διὰ τοῦ τεχνικοῦ ὄρου «ὀρίζειν» (κυρίως ἀφορίζειν, 194 C). Τὸ ἀναφερόμενον παράδειγμα ἐπεξηγεῖ λίαν διδακτικῶς πόσον σπουδαῖον εἶνε νὰ εὐρίσκωμεν τί ἐν τῷ ἐκάστοτε ζητούμενῳ, π. χ. ἐν τῇ ταχύτητι, εἶνε εἰς πᾶσας τὰς περιπτώσεις ὅμοιον, τί, ὡς ὅμοια θεμελιώδης ιδιότης, διέρχεται διὰ πᾶσῶν τῶν περιπτώσεων (191—192).

Ἡ ὁρισμένη αἴτη συστηματικὴ ἀντιπαράθεσις τῆς ἐνότητος τῆς ἐννοίας πρὸς τὴν ποικιλίαν τῶν περιπτώσεων αἱ ὁποῖαι διὰ ταύτης ἀκριβῶς τῆς ἐνότητος περικλείονται διὰ νὰ ἀποτελέσωσιν ὁλότητα, εὐρίσκειται ἀναντιρρήτως ἐν στενωπῇ συναφείᾳ πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐν τέλει ἀποδεικνύεται ὡς τὸ οὐσιωδέστατον κέρδος, τοῦτέστι πρὸς τὸ ἐνιαῖον τῆς ἐν τῇ ἀρηρημένη ἐννοίᾳ θεμελιουμένης γνῶσεως καὶ ἀπέναντι αὐτῆς ἀκόμη τῆς κατὰ χρόνον ποικιλίας, ὅπου καὶ προαισθανόμεθα ἤδη, ὡς κύριον αὐτῆς ἀντικείμενον, τὸ ἀμετάβλητον, τὸ ἀσί ὄν. Ἀνδρεία ὀρίσθη ἢ γνῶσις ἐκεῖνου τὸ ὁποῖον πρέπει τις νὰ φοβῆται ἢ νὰ μὴ φοβῆται, δηλαδή τοῦ μελλοντος ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ. Ἴδη δεικνύει ὁ Σωκράτης ὅτι ἐν γένει ἢ γνῶσις ἀντικειμένου τινὸς δὲν εἶνε διάφορος διὰ τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον ἀλλὰ μιὰ καὶ ἡ αὐτὴ (198 D). π. χ. ἡ ἐπιστήμη τοῦ τί εἶνε ὑγιὲς δὲν εἶνε διάφορος διὰ τὸ παρελθόν, τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον ἀλλὰ μιὰ καὶ μόνη: ἡ ἰατρικὴ ὁὔτω καὶ ἡ γεωργικὴ καὶ ἡ στρατηγικὴ κλπ. εἶναι πάντοτε μιὰ καὶ ἡ αὐτὴ. Κατὰ συνέπειαν καὶ ἡ γνῶσις τοῦ μελλοντος ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ ἀνάγκη νὰ ταυτίζεται πρὸς τὴν ἐν γένει γνῶσιν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶνε πλέον εἰδική τις ἀρετὴ, ἢ ἀνδρεία, ἀλλ' ἀρετὴ ἐν γένει οὐχὶ τμημα τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ σύμ-πασα ἢ ἀρετὴ (199 E). Οὕτω δὲ ἀντὶ τοῦ ζητούμενου ὀρισμοῦ εἰδικῆς τινος ἀρετῆς, εὐρέθη θεμελιωδῶς οὐσιώδης καθορισμὸς τῆς ἐν γένει

καίηιστῶσιν ἰδιαζόντως καταφανές ὁποῖον μέγα βῆμα πρὸς τὴν «Ἰδέαν» ἐγένετο διὰ τῆς καθ' ἑαυτὴν ἀπλουστάτης κατανοήσεως ὅτι κύριον ἀντικείμενον τῆς γνώσεως δὲν εἶνε τὸ ἐν τῷ χρόνῳ διάφορον ἀλλὰ τὸ «διὰ πάντων τῶν αἰώνων ἐν καὶ ταῦτόν»· μὲ ἄλλας λέξεις ὁ πέραν τοῦ χρόνου ἐξικνούμενος νόμος.

4. Χαρμίδης.

Τὰ κέρδη τοῦ «Λάχητος» διατηροῦνται ὡς τοιοῦτα καὶ ἐν τῷ «Χαρμίδῃ», ταῦτοχρόνως ὅμως γίνεται λίαν σημαντικὸν βῆμα πρὸς τὰ ἔμπροσθεν ἐν τῇ ἐρευνῇ τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σωκράτους.

Θέμα τῆς συζητήσεως ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἐν τῷ «Λάχητι», ἀποτελεῖ κατὰ τὸ φαινόμενον μόνον ἡ ἔννοια εἰδικῆς τινος ἀρετῆς, ταύτην τὴν φορὰν τῆς «σωφροσύνης»· πράγματι ὅμως ἐρευνᾶται ἀπλῶς νέα ἄποψις τῆς γενικῆς ἐννοίας τῆς ἀρετῆς καὶ εἰδικῶς τῆς ἀρετῆς ὡς γνώσεως, καθ' ὅσον ἡ πλάνη αὕτη αἴρεται ἀφ' ἑαυτῆς, ὡς καὶ ἐν τῷ «Λάχητι», ἐν τῷ ἀποτελέσματι τῆς συζητήσεως, ἐν τῷ ὁποίῳ, ἐν τέλει, παρὰ πάντας τοὺς κόπους καὶ τὰς σοβαρὰς προσπαθείας διὰ νὰ δοθῇ ὁρισμὸς τῆς σωφροσύνης, ἀπομένει ὡς μόνη λογικὴ ἔννοια ἐκεῖνο ἀκριβῶς τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀρετῆς ἐν γένει : ἡ γνῶσις τοῦτέστι τοῦ ἀγαθοῦ, ἡ ὁποία ἄλλως τε, ὅπως καὶ ἐν τῷ «Λάχητι», καὶ ἐν σαφεῖ πρὸς αὐτὸν ἀναφορᾷ, διακρίνεται τῆς ἐμπειρικῆς γνώσεως τῶν ἀπὸ ἀπόψεως χαρᾶς ἢ λύπης ἀναμενομένων συνεπειῶν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Τὸ νέον ὅμως στοιχεῖον τῆς γνώσεως τῆς ἀποτελούσης τὴν ἀρετὴν, τὸ ὁποῖον ἐρευνᾷ ὁ «Χαρμίδης» ἐκφράζεται διὰ τῆς ἐννοίας τοῦ γιγνώσκειν ἑαυτόν, ἐννοίας τὴν ὁποίαν ὁ Πλάτων ἀντλεῖ ἐξ αὐτοῦ τοῦ κέντρου τῆς σωκρατικῆς φιλοσοφίας καὶ ἡ ὁποία κατὰ συνέπειαν πανταχοῦ, καὶ εἰς τὰ μέχρι τοῦδε συγγράμματα, προὔπετίθετο καίτοι οὐδέποτε μέχρι ὥρας εἶχεν εἰδικῶς ἐρευνηθῆ. Εἰς ταύτην τὴν ἔννοιαν ἀποβλέπει εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἡ συζήτησις ἡ ὁποία τυπικῶς μόνον ἀφορᾷ τὴν ἔννοιαν τῆς σωφροσύνης· ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο εὐθύς ἐξ ἀρχῆς οὐδὲν ἕτερον κρύπτεται ἢ τὸ σωκρατικὸν «γνῶθι σαυτόν». Εἰς τὸν «Θεαίτητον» 210 C ἀναγιγνώσκωμεν ὅτι σωφροσύνη εἶνε τό : «οὐκ οἰόμενος εἰδέναι ἢ οὐκ οἴσθαι». Εἰς τὸν Τιμ. 72 A : «ἀλλ' εὖ καὶ πάλαι λέγεται τὸ πράττειν καὶ γνῶναι τὰ τε ἑαυτοῦ» (δηλ. ἐκεῖνα διὰ τὰ ὁποῖα ἕκαστος εἶνε κατάλληλος) «καὶ ἑαυτὸν σώφρονι μόνον προσίκει». Κατὰ ταῦτα ἐν τῷ «Χαρμίδῃ» σωφροσύνη σημαίνει κατὰ πρῶτον τὸ «πράττειν τὰ ἑαυτοῦ» τοῦτο δὲ προϊούσης τῆς συζητήσεως καταλήγει εἰς τὸ «γιγνώσκειν ἑαυτόν». Πολὺ δικαιολογημένη ἄρα εἶνε ἡ ἐκλογή τῆς δῆθεν εἰδικῆς ταύτης ἀρετῆς, τῆς σωφροσύνης, διὰ νὰ ἐκφρασθῆ τὸ ὁρισμένον στοιχεῖον ἐν τῇ ἀρετῇ ἐν γένει, ὅτι τοῦτέ-

στι δὲν στηρίζεται αὐτὴ ἀπλῶς ἐπὶ γνώσεως ἀλλ' ἐπὶ τῆς γνώσεως ἑαυτοῦ. Καὶ οὕτω εἶνε περιττὸν νὰ ἐρωτῶμεν ἂν κύριος σκοπὸς τοῦ συγγράμματος ἦτο ὁ ὀρισμὸς τῆς σωφροσύνης ἢ ὁ ἔλεγχος τῆς ἐννοίας τῆς γνώσεως ἑαυτοῦ· καὶ τὰ δύο εἶνε ἀπλῶς διάφοροι ἐκφράσεις ἐνὸς καὶ ταῦ αὐτοῦ πράγματος. Καλῶς ἠγνόησαν τοῦτο τινὲς τῶν παλαιότερων ἐρμηνευτῶν (Steinhart Susemihl). Ἡ προφανῶς ἀνεπιτυχὴς ἀπόπειρα τοῦ Bonitz νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ ὀρισμὸς τῆς σωφροσύνης δὲν ἀποτελεῖ ἀπλῶς κατὰ τύπον τὸ θέμα τοῦ διαλόγου, ἐξηγεῖται μόνον ἐκ τοῦ ὅτι οὗτος ἐθεώρει ὡς ὀριστικὴν τὴν φαινομενικῶς τελείαν ἐκμηδένισιν τῆς ἐννοίας τῆς γνώσεως ἑαυτοῦ τὴν ἀποτελοῦσαν τὸ ἐκ πρώτης ὄψεως παραδοξώτατον τέλος τοῦ διαλόγου καί, ὡς ἦτο ἐπόμενον, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀρκεσθῇ εἰς τὸ ἀποκλειστικῶς ἀρνητικὸν ταῦτο ἀποτέλεσμα. Ὁ ἐνδοσιμὸς αἴρεται ἂν ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ γνώσις ἑαυτοῦ ἀνάγκη πάντως νὰ παραμείνῃ, ἐὰν δὲ ἡ ἐρευνα κατέληξεν εἰς διάφορον ἀποτέλεσμα τοῦτο βεβαίως ὀφείλεται εἰς (ἐκούσιον) σφάλμα ἐν αὐτῇ (175 E).

Ἀξιοπαρατήρητον εἶνε πόσον ὁ Πλάτων συναισθάνεται τὸ προβληματικὸν τῆς ἐννοίας ταύτης τὴν ὁποίαν οὐδεμία φιλοσοφία δύναται νὰ ὑστερηθῇ καὶ μὲ τὴν ὁποίαν ἴσταται καὶ πίπτει ἡ τοῦ Σωκράτους, μετὰ πόσης ἐλευθερίας ὁ γνησιώτατος οὗτος ὀπαδὸς τοῦ Σωκράτους, διὰ τοῦ στόματος αὐτοῦ τούτου τοῦ Σωκράτους, ἀποκαλύπτει τὰς δυσχερείας αὐτῆς μέχρι τοῦ σημείου νὰ φαίνεται ἡ ἐννοία αὕτη ὅτι κατιστρέφει αὐτὴ ἑαυτήν.

Γνώσις ἢ ὁποία δὲν πρόκειται νὰ γνωρίσῃ διάφορον ἑαυτῆς ἀντικείμενον, ἀλλὰ μόνον ἂν γνωρίζῃ ἢ δὲν γνωρίζῃ — οὕτω ἐξηγεῖ τὸ «γνώθι σαυτὸν» ὁ συνομηγητὴς Κριτίας — τοιαύτη τις γνώσις φαίνεται νὰ εἶνε κατὰ ἐντελῶς ἀνύπαρκτον. Εἶνε δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ τοιοῦτον τι; Ὑπάρχει ὄρασις ἢ ὁποία νὰ βλέπῃ ἑαυτήν καὶ ὄχι ὄρατόν τι ἀντικείμενον; ἀκοή ἢ ὁποία νὰ ἀκούῃ ἑαυτήν; αἴσθησις, ὄρεξις, θέλησις, ἐπιθυμία ἢ φόβος ἢ παράστασις ἢ ὁποία νὰ κατευθύνεται πρὸς ἑαυτήν καὶ ὄχι πρὸς διάφορον ἑαυτῆς ἀντικείμενον; ἢ ἐν γένει πρᾶγμα τι τὸ ὁποῖον νὰ ἐξασκῇ τὴν ἰδιόζουσαν αὐτῷ δύναμιν ἐπὶ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ ὄχι ἐπὶ ἑτέρου τινος; Δὲν ἴσῃ ἦτο ἄρα γε ἀνάγκη, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἡ ἀκοή νὰ εἶνε ἤχος διὰ νὰ ἀκούσῃ αὐτὴ ἑαυτήν καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς; Ὁ Σωκράτης δὲν τολμᾷ ν' ἀποφασίσῃ ἐπὶ τοσοῦτον σπουδαίου ζητήματος. Διὰ τῶν ἀνωτέρω ἐκφράζεται ἀπλῶς μετ' ἐπιμονῆς τὸ θαῦμα τ. ἔ. ἡ φύσις τῆς αὐτοσυνειδήσεως ἢ ὁποία πρὸς οὐδὲν ἕτερον ἀπολύτως δύναται νὰ παραβληθῇ, ἀλλὰ βεβαίως δὲν ἰθυσιάζεται διὰ τοῦτο καὶ αὐτὴ αὕτη ἢ ἐννοία.

Ἄλλ' ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπάρχει τοιαύτη τις γνώσις: δι' αὐτῆς θὰ ἐπιγνώσκομεν πάντοτε μόνον αὐτὸ τὸ γινώσκῃ ἢ μὴ γινώσκῃ, ὄχι ὅμως καὶ τὸ τί, δηλαδή ποῖα διάφορα τοῦ γινώσκῃ ἀντικείμενα γινώσκομεν ἢ δὲν γινώσκομεν, διότι πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται καὶ ἡ γνώσις τοῦ ἀντι-

κειμένου· π. χ. μόνον ὁ ἰατρός γνωρίζει ἐὰν ἄνθρωπός τις εἶνε εἰδήμων τῆς θεραπευτικῆς, μόνον ὁ μουσικός ἐὰν τις εἶνε εἰδήμων τῆς μουσικῆς, καὶ ὁμοίως εἰς πάσας τὰς περιπτώσεις. Κατὰ συνέπειαν ὁποῖαν ὠφέλειαν θὰ ἔχομεν ἐκ τῆς γνώσεως τῆς ἀφορώσης τὸ τυπικὸν μέρος τοῦ ἐὰν γιγνώσκομεν ἢ δὲν γιγνώσκομεν; Καὶ ἐὰν ὅμως ἀκόμη παραδεχθῶμεν, καίτοι οὐδόλως εἶνε τοῦτο φανερόν, ὅτι διὰ τῆς γνώσεως ἑαυτοῦ θὰ εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ γνωρίζομεν καὶ τὸ τί γιγνώσκομεν ἢ ἀγνοοῦμεν, τότε βεβαίως θὰ εἶχε μὲν αὕτη μεγάλην ἀξίαν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν αὐτῆς θὰ διεμορφούτο ἡ ζωὴ ἡμῶν συμφώνως τῇ «ἐπιστήμῃ», ἢ τοῦλάχιστον προστιθεμένη εἰς τὴν γνῶσιν τῶν ἀντικειμένων, θὰ καθίστα ταύτην εὐχερεστέραν καὶ ἐναργυστέραν, ταῦτοχρόνως δὲ θὰ ἦτο ἀσφαλῆς γνώμων πρὸς ἔλεγχον τῶν ὑπὸ τῶν ἄλλων ἀντιπαιουμένων γνώσεων· ἀμφίβολον ὅμως θὰ ἔμενε πάντοτε ἐὰν θὰ εὐημεροῦμεν, ἐὰν θὰ εἴμεθα εὐτυχεῖς διότι ἢ εὐημερία, ἢ εὐτυχία δὲν ἐξαρτᾶται ἐξ ἑτέρας τινος γνώσεως ἀλλ' ἐκ μᾶς καὶ μόνης: τῆς γνώσεως τοῦ ἀγαθοῦ. Καὶ ταύτην ἀκόμη ἐὰν ἀποκτῶμεν, πάντως τῇ βοήθειᾳ τῆς γνώσεως ἑαυτοῦ, πάλιν δὲν θὰ ὠφείλομεν τὴν εὐτυχίαν μας εἰς αὐτὴν ἀλλ' εἰς τὴν γνῶσιν ὀρισμένου τινὸς ἀντικειμένου: τοῦ ἀγαθοῦ. Ἢδη ἡ μὲν «γνῶσις ἑαυτοῦ» ἐχρησίμευσεν ὡς ὀρισμὸς εἰδικῆς ἀρετῆς: τῆς σωφροσύνης, ἢ δὲ γνῶσις τοῦ ἀγαθοῦ ταυτίζεται ἀκριβῶς πρὸς τὴν ἀρετὴν, κατὰ συνέπειαν ἢ δῆθεν αὕτη ἀρετὴ εὐρίσκεται ἐκτὸς τῆς γνώσεως εἰς τὴν ὁποῖαν συνίσταται ἢ ἀρετὴ ἐν γένει, ἐκτὸς τῆς γνώσεως τοῦ ἀγαθοῦ, ἀποκλείεται ἄρα καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀγαθοῦ.

Γοιὰυτὴ εἶνε ἐν συντομίᾳ ἡ ἀλληλουχία τῶν σκέψεων. Πρόκειται ἄρα γε διὰ τῶν ἀνωτέρω νὰ καταστραφῇ ἡ θεμελιώδης ἀρχὴ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σωκράτους; Ὁχι βεβαίως, διότι παρὰ πάντα ταῦτα, διατηρεῖται μέχρι τέλους ἡ ἀπαίτησις τοῦ γιγνώσκειν ἑαυτόν. Ἡ ἔννοια ὅμως τοῦ «γιγνώσκειν ἑαυτόν» τὴν ὁποῖαν ἔδωκεν ὄχι ὁ Σωκράτης, ἀλλ' ὁ μετ' αὐτοῦ συνδιαλεγόμενος καὶ κατὰ τὴν ὁποῖαν αὕτη, ἐν ἀντιθέσει πρὸς πᾶσαν γνῶσιν ὀρισμένων ἀντικειμένων καὶ ἀνεξαρτήτως τούτων, συνίσταται ἀπλῶς εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ἐὰν γιγνώσκη τις ἢ ὄχι, ἡ ἔννοια αὕτη λέγομεν ὄχι μόνον τίθεται ἀπλῶς ἐν ἀμφιβόλῳ ἀλλὰ καὶ τελείως ἐκμηδενίζεται. Οὐδόλως τοῦναντίον, ἀμφοσβητεῖται ἡ γνῶσις ἑαυτοῦ ἢ ὁποῖα δὲν θὰ εἶνε κεχωρισμένη ἀπὸ τῆς γνώσεως τοῦ ἀντικειμένου, τ. ἔ. τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλὰ θὰ εἶνε ἐν μετ' αὐτῆς· τὰ δὲ μεγάλα ἐγκώμια τὰ ὁποῖα πλέκονται εἰς τὴν γνῶσιν ἑαυτοῦ, ἐὰν δὲν ἔπασχεν αὕτη ἐκ τῶν ἀποκαλυφθεισῶν δυσχερειῶν, ἀφορῶσιν ἀναμφιβόλως τὴν ὀρθώτερον ὀρισθεῖσαν ταύτην γνῶσιν ἑαυτοῦ ἢ ὁποῖα πράγματι δὲν ὑπόκειται εἰς τὰς ἐκτεθείσας δυσχερείας.

Ἐὰν παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ λύσις τοῦ ζητήματος, τὴν ὁποῖαν εἶχε κατὰ νοῦν καὶ ἐπειθύμει ὁ Πλάτων, εἶνε ὅτι ἡ γνῶσις ἑαυτοῦ ἀνάγκη ὀπωσδήποτε νὰ ταυτίζεται ὄχι βεβαίως πρὸς τὴν γνῶσιν οἰουδήποτε τινὸς εἰδικοῦ

ἀντικειμένου, ἀλλὰ πρὸς τὴν γνῶσιν ἐν ὅς τελευταίου ταιούτου: τοῦ ἀγα-
θοῦ, ἀμέσως ἀποκαλύπτεται εἰς ἡμᾶς βαυυτέρᾳ καὶ σημαντικωτέρᾳ οὐσίᾳ
τοῦ κατὰ τὸ φαινόμενον παραδόξου τούτου εἰρμοῦ τῶν ἐννοιῶν. Εἶναι βέ-
βαιον ὅτι οὐδαμοῦ ἀναφέρεται πῶς ἀμφοτέρᾳ ταῦτα συμπίπτουσι, οὐχ' ἦτ-
τον δὲν εἶνε δύσκολον γὰ συμπληρωθῆ τὸ κενὸν ἐκ τῶν ἀρχῶν τῆς σωκρα-
τικῆς φιλοσοφίας, αἱ ὁποῖαι πανταχοῦ ἐνταῦθα χρησιμεύουσιν ὡς βίαιαι. Ἡ
γνῶσις ἑαυτοῦ τότε μόνον θὰ ταῦτισθῆ πρὸς τὴν γνῶσιν τοῦ ἀγαθοῦ, ὅταν
τὸ ἀγαθὸν ταῦτισθῆ πρὸς τὴν ἀληθειᾶν τοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλ' ὁ Σω-
κράτης ὄρισε τὸ ἀγαθὸν ὡς δικαιοσύνην, ὑγείαν, κανονικὴν κατάστασιν τῆς ψυ-
χῆς: τὸ ἀγαθὸν ἐσήμαινε τὴν κυριαρχίαν τῆς συνειδήσεως, τὴν σωφρο-
σύνην, τὸ ὅτι εἶνε τις κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του· ὁ αὐτὸς ἀπῆτει γὰ φρον-
τίξῃ τις περισσότερον περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του ἢ περὶ τῶν ἑαυτοῦ· τοῦτο
ἐθεωρήθη ἰσοδύναμον πρὸς τὴν φροντίδα περὶ σωφροσύνης, ἀληθείας ἢ
περὶ ἀγαθότητος τῆς ψυχῆς. Ὁ ἔλεγχος περὶ τοῦ κατὰ πόσον αἱ πράξεις ἡμῶν
εἶνε ἀγαθαί, εἶνε ἔλεγχος ἡμῶν ἐνώπιον τοῦ ἑαυτοῦ μας, εἶνε πρακτικὴ
ἀποσυνείδησις, διότι ὁ κανὼν, τὸ κριτήριον τοῦ ἀγαθοῦ ἐγκρατια-
μόνον ἐν τῷ ἐνιαίῳ τῆς πρακτικῆς συνειδήσεως, ἐν τῇ συμφωνίᾳ πρὸς τὸν
ἰδιάζοντα τῇ συνειδήσει νόμον. Ὁ νόμος τοῦ ἀγαθοῦ εἶνε ὁ νόμος τῆς
πρακτικῆς συνειδήσεως καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ γνῶσις ἑαυτοῦ ταῦτίξεται πρὸς
τὴν γνῶσιν τοῦ ἀγαθοῦ. Οὔτω ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ λύσις τὴν ὁποίαν εἶνε
ἀπαραίτητος ἀνάγκη γὰ παραδεχθῶμεν διὰ τὴν ἱκανοποιητικὴν κατανόησιν
τοῦ διαλόγου εἶνε τόσον γνησίως σωκρατικὴ ὅσον καὶ ἡ σωκρατικὴ ἐννοια
τοῦ γνῶθι σαυτόν· μόνον οὔτω ἦτο δυνατόν ὁπαδὸς τοῦ Σωκράτους γὰ
ἐρμηνεύσῃ τὴν σωκρατικὴν γνῶσιν ἑαυτοῦ. Ταιουτοτρόπως ἀγενεδομίστως
δυνάμεθα γὰ παραδεχθῶμεν τὴν λύσιν ταύτην ὡς τὴν ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος
ἠθελημένην· διατηροῦμεν δὲ ταῦτοχρόνος καὶ ὅ,τι θετικὸν ἀπέδωκεν ἡ
συζήτησις, ὡς ἄλλως τε καὶ αὐτὸς ὁ Σωκράτης ἐν τέλει δηλοῖ: βεβαίως,
λέγει, εἶνε μέγα ἀγαθὸν ἡ σωφροσύνη καὶ μακάριος ὅστις κέκτηται αὐτήν,
ἐὰν δὲ νῦν ἐφάνη ἡμῖν ὅτι τὸ πρᾶγμα ἔχει ἄλλως ἀποδοτέον τοῦτο εἰς
σφάλμα τῆς ἡμετέρας ἐρεῦνης.

Ἀπλουστέρα καὶ γενικωτέρα παρουσιάζεται εἰς ἡμᾶς ἡ λύσις αὕτη εἰάν
ἐκφράσωμεν αὐτήν διὰ τῆς διακρίσεως μεταξὺ τύπου καὶ οὐσίας (ἔλης)
τῆς γνώσεως, ἡ ὁποία διάκρισις ἀπεκαλύφθη ἤδη εἰς ἡμᾶς ἐν τῇ «Ἀπο-
λογία» ὡς ἡ ἐννοια τῆς σωκρατικῆς «γνώσεως τῆς ἀγνοίας» τοῦτέστιν
αἰτοῦ τοῦ σωκρατικοῦ γνῶθι σαυτόν. Ἄντικρον τῶν διαφορῶν ἐκάστοτε
ἀντικειμένων, ὡς τοῦ περιεχομένου τῆς γνώσεως, ὑπάρχει, ὡς τι διάφορον,
αὐτὸ καθ' ἑαυτό, τὸ γιγνώσκειν ὡς συνείδησις, ἢ ὡς ἰδιάζουσα νομι-
μότης συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν ἡ συνείδησις εἶνε γιγνώσκουσα. Ἡ γνῶ-
σις τῆς νομιμότητος ταύτης ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸν τύπον, τὴν μορφήν τῆς
γνώσεως, ἦτο κυρίως ὁ σκοπὸς τῆς σωκρατικῆς γνώσεως ἑαυτοῦ. Ἡ φιλοσο-
φία τοῦ Σωκράτους ἦτο κατ' οὐσίαν ἡ ἀνακάλυψις τῆς μορφῆς

τῆς γνώσεως ὡς ἰδιάζοντος τινὸς τὸ ὁποῖον κατ' ἀρχὰς ἐφαίνεται ἰστάμενον κενωρισμένως ἀπέναντι τῶν ἀντικειμένων ὡς περιεχομένου αὐτῆς. Ἡ γνώσις ὁμῶς τοῦ τύπου τῆς γνώσεως δὲν πρέσβει νὰ μείνη κενωρισμένη ἀπὸ τῆς γνώσεως τῆς ἀφορώσης τὰ ὁρισμένα ἀντικείμενα, ἀλλ' ἀνάγκη νὰ εὐρίσκηται ταυτοχρόνως ἐν αὐτῇ καὶ δὴ ὡς καθορίζουσα τὰ ἀντικείμενα· διότι μόνον συμφώνως τῷ νόμῳ τοῦ τύπου τῆς γνώσεως εἶνε αὕτη (ἢ τὰ ἀντικείμενα ἀπορῶσα) κατ' ἀρχὴν γνώσις. Παρ' ὅλα ταῦτα ὁμῶς εἶνε ἴδιόν τι διανόησις τὸ στρεφόμενον πρὸς τὸν τύπον ὡς τοιοῦτον καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ γνώσις ἑαυτοῦ παραμένει ὡς τι ἰδιαίτερον καὶ διάφορον τῶν λοιπῶν. Λέν ὑπάρχει ὄρασις ἢ ὁποία νὰ βλέπη ἑαυτὴν καὶ ὄχι ὄρατόν τι, οὔτε αἴσθησις, οὔτε λειτουργία τις τῆς συνειδήσεως ἢ ὁποία νὰ κατευθιναται πρὸς ἑαυτὴν καὶ ὄχι πρὸς διάφορον ἑαυτῆς ἀντικείμενον. Ἀλλὰ τὸ ἰδίαιτόν τῆς συνειδήσεως, ἀνεπίδεκτον παραβολῆς πρὸς οἰονδήποτε ἄλλο εἶνε ὅτι αὕτη εἶνε ἐν ταύτῳ συνείδησις ἑαυτῆς καὶ τοῦ ἀντικειμένου. Οὕτω δὲ ἐννοουμένη ἡ αὐτοσυνείδησις δὲν ἔχει τὴν κοινὴν ἐννοίαν ταυτολογίας ὅτι δηλ. εἶνε συνείδησις τῆς συνειδήσεως καὶ οὕτω κατ' ἐξῆς ἐπ' ἀπειρον σημαίνει τὸναντίον τὴν συνείδησιν τῆς νομιμότητος τῆς γνώσεως ἢ ὁποία δι' ἐκείνης ἀκριβῶς στρέφεται πάντοτε πρὸς ἀντικείμενόν τι. Καὶ οὕτω δὲν ἀπομένει εἰμὴ τὸ ἐρώτημα: ὑπάρχει ἄρα γε ἐσωτερικὴ συνάφεια μεταξὺ τῆς γνώσεως τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς συνειδήσεως τῆς μορφῆς τῆς γνώσεως, τοῦτέστι τοῦ τύπου τῆς νομιμότητος ἐν γένει; Κατὰ τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι τοῦ Πλάτωνος ἀναντιρρήτως γαί. Ἀκριβῶς δὲ τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς νομιμότητος εἶνε ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον εἰς τὰ συγγράμματα ἀπὸ τοῦ «Γοργία» καὶ ἔπειτα, διακρίνει πρῶξιν τινα ὡς ἀγαθὴν. Ἀλλὰ ἤδη ὁ ὀρθολογισμὸς (rationalismus) ἐν τῇ ἠθικῇ τοῦ Σωκράτους ἦτο κατ' ἀνάγκην τυπικισμὸς. (formalismus)—πάντως ἦτο τοῦτο κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Πλάτωνος — καὶ οὕτω ἐξηγεῖται ἐξ αὐτοῦ τοῦ κύκλου τῶν ἰδεῶν τοῦ Σωκράτους, ὡς τοῦλάχιστον ἀντελήφθη αὐτὰς ὁ Πλάτων, πῶς ἐν τέλει τὸ ἀγαθὸν εἶνε ὄχι ἡ γνώσις ἐν γένει ἀλλ' ἡ γνώσις ἑαυτοῦ, τοῦτέστιν ἐκείνη ἡ γνώσις ἢ ὁποία ἔχει ὡς περιεχόμενον αὐτὸν τὸν νόμιμον τύπον τῆς γνώσεως.

Ἦτο πολὺ φυσικὸν τὰ ἀνωτέρω νὰ φέρωσιν ἡμᾶς ἀκόμη περισσότερον πρὸς τὴν ἀντίληψιν ὅτι ἐν γένει ὁ τύπος τῆς γνώσεως εἶνε ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον καθορίζει τὸ περιεχόμενον. Ἀλλ' ἡ σκέψις αὕτη φέρει ἡμᾶς ἤδη εἰς τὴν καρδίαν τῆς περὶ τῶν Ἰδεῶν θεωρίας. Ὡς βάσανος τῆς ἡμετέρας ἐρμηνείας τοῦ «Χαρμίδου» ἡ χρησιμεύουσα τὸ γεγονός ὅτι τὸ ἀμέσως ἐπόμενον σύγγραμμα ἀναπτύσσει τὸ ἐν τῷ «Χαρμίδῃ» κεκρυμμένον τοῦτο στοιχεῖον καὶ θέτει οὕτω τὸν θεμέλιον λίθον τῆς περὶ Ἰδεῶν θεωρίας. Ἡ περίφημος φράσις τοῦ «Μένωνος» περὶ τῆς γνώσεως ὡς «ἀναμνήσεως» σημαίνει πράγματι τὴν ἀναγωγὴν τῆς γνώσεως καὶ εἰδικώτερον ἐκείνης τῆς γνώσεως εἰς τὴν ὁποίαν συνίσταται ἡ ἀρετή.

εἰς τὴν πηγὴν αὐτῆς ἐν τῇ αὐτοσυνειδήσει. Τὸ ὅτι ἀντλεῖ τις τὴν γνώσιν «ἐξ ἑαυτοῦ» οὐδεμίαν θὰ εἶχεν ἔννοιαν ἂν μὴ ἐν τῇ λέξει «ἑαυτοῦ» ὑπῆρχε τι περισσότερον τοῦ ἀπλῶς συνειδητοῦ, ἂν μὴ ὑπῆρχεν ἐν αὐτῇ ἡ ἔννοια τῆς νομιμότητος τῆς συνειδήσεως συμφώνως τῇ ὁποίᾳ αὐτὴ αὕτη ἡ συνείδησις πλάττει τὸ ἀντικείμενον, τὸ καθαρὸν τοῦτέστιν ἀντικείμενον τῆς ἔννοιᾳς. Ὁ τύπος ἐν γενεῖ τῆς γνώσεως εἶνε ἡ νομιμότης· ἀλλ' ἀκριβῶς ὁ τύπος οὗτος ἀποτελεῖ τὸ περιεχόμενον, τὸ καθαρὸν περιεχόμενον τῆς γνώσεως· διότι ὁ νόμος ἐν γενεῖ εἶνε ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐν τῇ γνώσει, καὶ δι' αὐτὴν, πλάττει τὸ ἀντικείμενον. Ἴδου ἡ τελευταία ἔννοια τῆς «Ἰδέας». Ταῦτοχρόνως ὅμως ἀποτελοῦσι τ' ἀνωτέρω καὶ τὴν λύσιν τῶν αἰνιγμάτων τὰ ὅποια ὁ «Χαρμίδης» ἀποκαλύπτει ἐν τῇ ἔννοιᾳ τῆς γνώσεως ἑαυτοῦ, χωρὶς ὅμως νὰ δώσῃ καὶ ἀμέσως τὴν λύσιν.

Δὲν εἶνε καθόλου ἀσήμαντοι αἱ συμβολαὶ εἰς τὸ τεχνικὸν μέρος τῆς λογικῆς, ἐπαναλαμβάνονται ὅμως γνωστὰ πράγματα, τοῦλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ τὸν καθορισμὸν τῆς ἔννοιᾳς. Ἀξιοσημείωτος εἶνε ὁ κατ' ἐπιπάλημπιν διδόμενος ὁρισμὸς τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἔννοιᾳς ὡς τινος, τὸ ὅποιον εἶνε, (ὄν, 166 D, 175 B). Πλὴν τούτων εὐρίσκονται ἐν αὐτῷ σημαντικαὶ ἀπαρχαὶ τῆς περὶ συλλογισμῶν θεωρίας· οἱ ὅροι προϋπόθεσις καὶ πόρισμα λαμβάνουσι σταθερὰς σημασίας· καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς διαιρέσεως γίνεται ἔναρξις. Πάντα ὅμως ταῦτα δυνάμεθα τό γε νῦν ἔχον νὰ παρίδωμεν καθότι περὶ τῶν ἀντικειμένων τούτων θὰ γίνῃ κατ' ἀνάγκην ἐκ νέου λόγος εἰς τὰ δύο ἐπόμενα συγγράμματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΓΟΡΓΙΑΣ

Ι. Μένων

Διαρκῆς, ἀκατάπαυστος πρὸς τὰ πρόσω ἐργασία διακρίνει τὰ πρῶτα ταῦτα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ταχέως διαδεχόμενα ἀλληλα συγγράμματα. Τὰ θέματα τοῦ «Πρωταγόρα» ἐξετάζονται μίαν ἀκόμη φορὰν. Τὴν ἔναρξιν τοῦ διαλόγου ἀποτελεῖ, ἄνευ προοιμίου τινος τὴν φορὰν ταύτην, τὸ ζήτημα τοῦ διδακτοῦ τῆς ἀρετῆς, ἐκ τοῦ ὁποίου καθίσταται ἰδιαζόντως φανερόν ὅτι ἀναφέρεται οὗτος εἰς γνωστὸν ἤδη εἰρμόν ἰδεῶν. Μετὰ τοῦτα καταλήγει τὸ ζήτημα, ὡς ἐν τῷ «Πρωταγόρα» καὶ «Λάχητι» εἰς τὸ θεμελιωδέστερον τοιοῦτον: τί εἶνε ἀρετὴ (71 A B, 86 D, 100 B); Ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦ διδακτοῦ ἀπέβλεπεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ἀρετῆς ὡς γνώσεως, τόσον ἐν τῷ «Πρωταγόρα» καὶ «Λάχητι» ὅσον καὶ ἐνταῦθα.